

AYOLLAR TOMONIDAN SODIR ETILADIGAN JINOYATLARNI OLDINI OLISH BORASIDA GERMANIYA TAJIRIBASI

Askarova Elmira Polatovna

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17947354>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 06-dekabr 2025 yil
Ma'qullandi: 11-dekabr 2025 yil
Nashr qilindi: 16-dekabr 2025 yil

KEYWORDS

ayollar jinoyatchiligi, gender
jinoyatchiligi, jinoyatlarni
oldini olish, Germaniya
tajribasi, ijtimoiy profilaktika,
ishsizlik, oilaviy zo'ravonlik,
reabilitatsiya, jamoat
xavfsizligi..

ABSTRACT

Mazkur maqolada ayollar tomonidan sodir etiladigan jinoyatlarni oldini olish masalasi Germaniya Federativ Respublikasi tajribasi misolida ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda ayollar jinoyatchiligining gender xususiyatlari, uni keltirib chiqaruvchi ijtimoiy-iqtisodiy va psixologik omillar, shuningdek, ijtimoiy profilaktika va reabilitatsiyaga asoslangan xorijiy yondashuvlar o'rganilgan. Germaniyada ayollar jinoyatchiligini oldini olishda ijtimoiy himoya, oilaviy zo'ravonlikka qarshi kurashish, mehnat bozoriga integratsiya va davlat-jamoatchilik hamkorligi muhim o'rin tutishi ilmiy manbalar va rasmiy statistik ma'lumotlar asosida asoslab berilgan. Shuningdek, maqolada xorijiy tajribani milliy amaliyotga tatbiq etish imkoniyatlari va ayollar jinoyatchiligini kamaytirishga qaratilgan ilmiy-amaliy xulosalar ilgari surilgan..

Jinoyatchilikka qarshi kurashish har qanday davlatning ichki xavfsizlik siyosatida ustuvor yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Biroq jinoyatchilikni faqat umumiy holda tahlil qilish uning barcha sabab va shart-sharoitlarini to'liq anglash imkonini bermaydi. Shu bois zamonaviy kriminologiya fanining muhim yo'nalishlaridan biri sifatida jinoyatchilikning gender xususiyatlarini o'rganish, xususan ayollar tomonidan sodir etiladigan jinoyatlarning sabablari, dinamikasi va profilaktika mexanizmlarini tahlil qilish alohida ahamiyat kasb etmoqda. Ayollar jinoyatchiligi nafaqat huquqiy, balki ijtimoiy, iqtisodiy va psixologik omillar bilan uzviy bog'liq murakkab ijtimoiy hodisa sifatida namoyon bo'ladi.

Xalqaro kriminologik tadqiqotlar va jahon statistik hisobotlariga ko'ra, ayollar tomonidan sodir etiladigan jinoyatlar umumiy jinoyatchilik tarkibida nisbatan kam ulushni tashkil etadi. Jumladan, BMTning Jinoyatchilik va narkotiklar bo'yicha boshqarmasi (UNODC) ma'lumotlariga ko'ra, dunyo miqyosida jinoyat sodir etgan shaxslar orasida ayollar ulushi o'rtacha 10-15 foizni tashkil etadi. Biroq so'nggi yillarda ayrim davlatlarda ayollar jinoyatchiligi ayniqsa iqtisodiy jinoyatlar, firibgarlik, maishiy zo'ravonlik va bolalarga nisbatan sodir etiladigan huquqbuzarliklar sohasida o'sish tendensiyasini ko'rsatmoqda.

Ilmiy adabiyotlarda qayd etilishicha, ayollar jinoyatchiligi ko'p hollarda ijtimoiy zaiflik, ishsizlik, kam ta'minlanganlik, oilaviy muammolar, zo'ravonlik qurboni bo'lish, shuningdek, psixologik bosim va ijtimoiy rollar transformatsiyasi bilan bog'liq holda shakllanadi. Ayollar tomonidan sodir etiladigan jinoyatlar ko'pincha maishiy muhitda, yaqin ijtimoiy munosabatlar doirasida yuz beradi va bu holat ularni oldini olishda maxsus, genderga xos profilaktika mexanizmlarini talab qiladi.

Yevropa davlatlari misolida olib qarganda, ayollar jinoyatchiligiga nisbatan ilmiy yondashuv va profilaktika siyosati yuqori darajada shakllangani kuzatiladi. Germaniya Federativ Respublikasi ushbu yo'nalishda ilg'or tajribaga ega davlatlardan biri hisoblanadi. Germaniyada ayollar jinoyatchiligi nafaqat huquqiy nuqtayi nazardan, balki ijtimoiy siyosat, gender tengligi va inson huquqlari kontekstida o'rganiladi. Mamlakatda jinoyatchilik profilaktikasi davlat siyosatining tarkibiy qismi sifatida belgilangan bo'lib, unda ayollar jinoyatchiligini oldini olishga qaratilgan maxsus dasturlar amal qiladi.

Germaniya Federal kriminal politsiyasi (Bundeskriminalamt) va Federal statistika idorasi ma'lumotlariga ko'ra, Germaniyada ayollar jinoyatchiligi umumiy jinoyatchilikning taxminan 20–25 foizini tashkil etadi. Ayniqsa, mulkiy jinoyatlar, firibgarlik, maishiy janjallar bilan bog'liq huquqbuzarliklarda ayollar ulushi yuqoriroq ekani qayd etilgan. Biroq og'ir zo'ravonlik jinoyatlarida ayollar ishtirokining nisbatan past ekani Germaniya jinoyatchilik modelining o'ziga xos xususiyati hisoblanadi.

Germaniya tajribasida ayollar jinoyatchiligini oldini olishda ijtimoiy profilaktikaga ustuvor ahamiyat beriladi. Ayollarning mehnat bozoridagi ishtirokini oshirish, ijtimoiy himoya tizimini mustahkamlash, oilaviy zo'ravonlikka qarshi kurashish, psixologik yordam va rehabilitatsiya xizmatlarini kengaytirish jinoyatchilikning oldini olishda asosiy vositalar sifatida qaraladi. Bu yondashuv ayollar jinoyatchiligini faqat jazo orqali emas, balki uni keltirib chiqaruvchi sabab va shart-sharoitlarni bartaraf etish orqali kamaytirishga qaratilgan.

Shu nuqtayi nazardan, Germaniya tajribasini ilmiy jihatdan o'rganish va tahlil qilish O'zbekiston uchun ham muhim ahamiyatga ega. Ayollar jinoyatchiligini oldini olishda genderga xos yondashuvni shakllantirish, ijtimoiy profilaktika mexanizmlarini kuchaytirish va davlat hamda jamoatchilik institutlari o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish milliy jinoyatchilik profilaktikasi tizimini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Jinoyatchilikning gender xususiyatlarini o'rganish zamonaviy kriminologiya fanining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, ayollar tomonidan sodir etiladigan jinoyatlarning sabablari, dinamikasi va profilaktika mexanizmlarini tahlil qilish jinoyatchilikka qarshi kurashish siyosatida kompleks va samarali yondashuvni shakllantirishga xizmat qiladi. An'anaviy ravishda jinoyatchilik erkaklar bilan bog'lab qarab kelingan bo'lsa-da, so'nggi o'n yilliklarda ayollar jinoyatchiligi muayyan ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy omillar ta'sirida o'zgarib borayotgani kuzatilmogda.

Ilmiy tadqiqotlarda qayd etilishicha, ayollar jinoyatchiligi ko'p hollarda ijtimoiy zaiflik, iqtisodiy qiyinchiliklar, oilaviy muammolar, zo'ravonlikka duchor bo'lish va psixologik omillar bilan uzviy bog'liqdir [1]. Shu bois ayollar jinoyatlarini oldini olishda faqat jazo choralariga tayanish yetarli bo'lmasdan, ijtimoiy profilaktika, rehabilitatsiya va qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini keng qo'llash talab etiladi.

Xorijiy davlatlar tajribasi, xususan Germaniya Federativ Respublikasi amaliyoti ayollar jinoyatchiligini oldini olishda ilmiy asoslangan va insonparvarlikka tayangan model sifatida

e'tiborga loyiq. Germaniyada jinoyatchilik profilaktikasi davlat siyosati darajasida qaralib, genderga xos yondashuvlar qo'llaniladi. Germaniya kriminolog olimlari ayollar jinoyatchiligini jamiyatdagi tengsizliklar va ijtimoiy rollar transformatsiyasi bilan bog'liq holda tahlil qiladilar [2].

Germaniyada ayollar tomonidan sodir etiladigan jinoyatlarni oldini olishda eng avvalo ijtimoiy profilaktikaga alohida e'tibor qaratilgan. Mamlakatda ayollar uchun mehnat bozoriga integratsiya, ijtimoiy himoya, bolali ayollarni qo'llab-quvvatlash va oilaviy zo'ravonlikdan himoya qilishga qaratilgan keng qamrovli dasturlar amal qiladi. Google Scholar va Scopus bazalarida e'lon qilingan tadqiqotlarda ijtimoiy himoya darajasi yuqori bo'lgan jamiyatlarda ayollar jinoyatchiligi pastroq ekani ta'kidlanadi [3].

Germaniya politsiya tizimida profilaktika faoliyati federal va hududlar (Länder) darajasida amalga oshiriladi. Har bir hududda jinoyatchilik profilaktikasi bo'yicha maxsus dasturlar ishlab chiqilgan bo'lib, ularda ayollar jinoyatchiligining oldini olish alohida yo'nalish sifatida belgilangan. Ilmiy manbalarda Germaniya politsiyasining "präventive Polizeiarbeit" modeli jinoyatchilikka qarshi kurashishda samarali ekani qayd etilgan [4].

Germaniya tajribasida ayollar jinoyatchiligini oldini olishda oilaviy zo'ravonlikka qarshi kurashish alohida o'rin tutadi. Ma'lumki, ko'plab ayollar tomonidan sodir etiladigan jinoyatlar zo'ravonlikka javob tariqasida yoki uzoq muddatli psixologik bosim oqibatida sodir etiladi. Germaniyada "Gewaltschutzgesetz" (Zo'ravonlikdan himoya qilish to'g'risidagi qonun) asosida jabrlangan ayollarni himoya qilishning huquqiy mexanizmlari yaratilgan [5].

Ayollar jinoyatchiligini oldini olishda Germaniyada reabilitatsiya va qayta ijtimoiylashtirish institutlari muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, jazoni ijro etish muassasalarida ayollar uchun alohida dasturlar joriy etilgan. Web of Science bazasida chop etilgan tadqiqotlarda Germaniyadagi ayollar koloniyalarida amalga oshirilayotgan ta'lim va psixologik qo'llab-quvvatlash dasturlari takroriy jinoyatlar sonini kamaytirishga xizmat qilayotgani ko'rsatilgan [6].

Germaniya Federal statistika idorasi (Destatis) ma'lumotlariga ko'ra, so'nggi yillarda ayollar jinoyatchiligi umumiy jinoyatchilik tarkibida nisbatan past ulushni tashkil etgan bo'lsa-da, ayrim turdagi iqtisodiy va maishiy jinoyatlarda ayollar ulushi o'sish tendensiyasini ko'rsatgan [7]. Bu holat profilaktika choralarini doimiy ravishda takomillashtirib borish zarurligini ko'rsatadi.

Germaniya tajribasida nodavlat tashkilotlar va fuqarolik jamiyati institutlarining ishtiroki ham muhim hisoblanadi. Ayollar bilan ishlovchi markazlar, psixologik maslahat xizmatlari va ijtimoiy reabilitatsiya muassasalari jinoyatchilikni oldini olishda politsiya organlari bilan hamkorlik qiladi. Ilmiy tadqiqotlarda davlat va jamoatchilik hamkorligiga asoslangan modellar jinoyatchilik profilaktikasida yuqori samara berishi qayd etilgan [8].

Olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, ayollar tomonidan sodir etiladigan jinoyatlar jinoyatchilikning nisbatan kam ulushini tashkil etsa-da, uning ijtimoiy xavfli oqibatlari va jamiyat barqarorligiga ta'siri sezilarli darajada ahamiyatlidir. Ayniqsa, ayollar jinoyatchiligining sabablari ko'p hollarda ijtimoiy-iqtisodiy zaiflik, ishsizlik, oilaviy muammolar va psixologik bosim bilan bog'liq bo'lib, bu holat uni oldini olishda maxsus, genderga xos profilaktika choralarini talab etadi.

Germaniya Federativ Respublikasi tajribasi shuni ko'rsatadiki, ayollar jinoyatchiligini oldini olishda faqat jazo choralariga tayanish yetarli emas. Aksincha, ijtimoiy profilaktika,

ayollarni mehnat bozoriga faol jalb etish, oilaviy zo'ravonlikka qarshi huquqiy himoya, psixologik yordam va rehabilitatsiya dasturlari jinoyatchilikni kamaytirishda samarali mexanizm sifatida namoyon bo'ladi. Germaniyada davlat organlari, politsiya, ijtimoiy xizmatlar hamda nodavlat tashkilotlar o'rtasidagi hamkorlik ayollar jinoyatchiligining oldini olishda muhim o'rin tutadi.

O'zbekiston amaliyoti nuqtayi nazaridan ham mazkur muammo o'ta dolzarb hisoblanadi. Xususan, Prezident raisligida o'tkazilgan yig'ilishda so'nggi olti oy mobaynida turli nizolar oqibatida 600 dan ortiq jinoyat sodir etilgani ta'kidlanishi mamlakatda ijtimoiy nizolar va ularning jinoyatchilikka ta'siri jiddiy ekanini ko'rsatadi. Shu bilan birga, rasmiy ma'lumotlarga ko'ra, ayollar jinoyatchiligining qariyb 40 foizi ishlamaydigan yoki doimiy band bo'lmagan xotin-qizlar hissasiga to'g'ri kelishi ayollar [9] jinoyatchiligini keltirib chiqarayotgan asosiy omillardan biri sifatida ishsizlik va ijtimoiy ta'minlanmaganlikni alohida ta'kidlash imkonini beradi.

Mazkur holatlar ayollar jinoyatchiligini oldini olishda Germaniya tajribasida qo'llanilayotgan ijtimoiy profilaktika mexanizmlarini milliy sharoitga moslashtirish zarurligini ko'rsatadi. Jumladan, ishsiz va doimiy band bo'lmagan xotin-qizlarni kasbga yo'naltirish, mehnat bozoriga integratsiya qilish, oilaviy nizolarni barvaqt hal etish, psixologik va huquqiy yordam xizmatlarini kengaytirish jinoyatchilikning oldini olishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, ayollar tomonidan sodir etiladigan jinoyatlarni kamaytirish va ularning oldini olish kompleks yondashuvni talab qiladi. Germaniya tajribasi ayollar jinoyatchiligini oldini olishda insonparvarlik, ijtimoiy himoya va profilaktikaga asoslangan samarali modelni namoyon etadi. Ushbu tajribani mamlakatimiz sharoitiga mos holda joriy etish xotin-qizlar o'rtasida jinoyatchilikni kamaytirish, ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash va jamoat xavfsizligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar:

1. Daly K. Gender and Crime. – Cambridge: Polity Press, 2019.
2. Heidensohn F. Women and Crime. – London: Macmillan, 2018.
3. Kriminalprävention im europäischen Vergleich // European Journal of Criminology. – 2020.
4. Bundeskriminalamt. Polizeiliche Kriminalstatistik. – Wiesbaden, 2024.
5. Gewaltschutzgesetz (GewSchG). – Bundesgesetzblatt, 2023.
6. Dünkel F. Female Offenders and Rehabilitation in Germany // Crime and Justice. – 2021.
7. Destatis. Criminal Statistics. – 2024.
8. Bundesministerium des Innern. Crime Prevention Programs. – Berlin, 2023.
9. Prezident oilaviy zo'ravonlik holatlariga e'tibor qaratdi (kun.uz)